

Grzegorz Bator

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID: 0000-0001-9776-1583

Architektura bezpieczeństwa: istota, definiowanie i typologia

Wstęp

W trzeciej dekadzie XXI w. termin *architektura bezpieczeństwa* jest powszechnie używany w ramach debaty publicznej przez polityków i dziennikarzy, ale również przez naukowców oraz cywilnych i wojskowych analityków. Termin ten pojawił się w dyskursie naukowym znacząco wcześniej, jednak trudno jest precyzyjnie wskazać ten moment. Najwcześniejszy odnaleziony ślad w polskojęzycznym dokumencie to zapis z Deklaracji madryckiej z 8 lipca 1997: *powstaje otwarta architektura bezpieczeństwa europejskiego, do której wnosimy swój wkład, wraz z innymi organizacjami europejskimi*¹

Wstępny przegląd wykazał tylko jedną próbę zdefiniowania *architektury bezpieczeństwa* w polskiej literaturze. Definicja zawarta została w pracy Krzysztofa Rokicińskiego opublikowanej w 2024 roku, w której autor podejmuje próbę zdefiniowania *architektury bezpieczeństwa*, jednocześnie stwierdzając, że: *sfera pojęciowa w odniesieniu do architektury bezpieczeństwa jest nie do końca jednolita*². W pozostałych analizowanych pracach termin ten

¹ NATO (1997, lipiec). Deklaracja madrycka o euroatlantyckim bezpieczeństwie i współpracy z dnia 8 lipca 1997 r., „Blżej NATO. Biuletyn informacyjny Biblioteki Sejmowej”, 1(4), pkt 1, s. 21

² K. Rokiciński (2024). *Współczesna architektura bezpieczeństwa obszaru Dunaju*. „Przegląd Geopolityczny”, 49(3), s. 12.

funkcjonuje jako synonim *systemu międzynarodowego*³. Podkreślić należy, że pomimo iż są one ontologicznie zbliżone, to jednak nazywają odrębne konstrukty, co widoczne jest w praktyce. Dające się zidentyfikować różnice stanowią z kolei podstawę do rozgraniczenia tych pojęć w ramach dyskursu prowadzonego w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie. Taka sytuacja uzasadnia podjęcie rozważań w tym zakresie.

Pytania badawcze porządkujące proces badawczy zostały sformułowane następująco:

- Czy w polskiej literaturze podejmowano problematykę definiowania *architektury bezpieczeństwa*?
- Czy obecne w polskiej literaturze sposoby definiowania *architektury bezpieczeństwa* umożliwiają wystarczające wyodrębnienie tego terminu na tle pojęcia *systemu międzynarodowego* w kontekście ich użycia w naukach o bezpieczeństwie?

Wstępnie przyjęta hipoteza zakłada, że w polskiej literaturze podejmowano próby definiowania pojęcia architektury bezpieczeństwa w ograniczonym zakresie. W odniesieniu do drugiego pytania przyjęto, że istniejące sposoby definiowania architektury bezpieczeństwa nie pozwalają na jednoznaczne wyodrębnienie zakresu pojęciowego, a samo pojęcie wymaga dalszej konceptualizacji oraz systematyzacji.

Założenia metodologiczne

Pojęcie *przeglądu literatury* obejmuje różne metody badań bibliograficznych, od systematycznych po narracyjne. Jednak każdorazowo, jego celem jest podsumowanie aktualnego stanu wiedzy na temat jakiegoś ogólnego lub szczegółowego zagadnienia opisanego w dorobku teoretycznym badaczy oraz przez praktyków. Kluczowy jest wybór metody gwarantującej systematyczność, przejrzystość i powtarzalność, a zatem walidowalność. Opierając się na typologii przeglądów literatury, zaproponowanej przez Andrewa Bootha i współpracowników⁴, postanowiono wybrać metodę badania zakresu literatury (*scoping review*), którego zadaniem jest zidentyfikowanie kluczowych pojęć, luk badawczych i typów źródeł w danej dziedzinie⁵. W przypadku

³ Teza sformułowana przez autora na podstawie eksploracyjnego przeglądu literatury przedmiotu; ma charakter uogólnienia deskryptywnego i nie odwołuje się do pojedynczych prac.

⁴ A. Booth, A. Sutton, D. Papaioannou (2012). *Systematic approaches to a successful literature review*. Sage. Los Angeles, s. 24–26.

⁵ H.M. Daudt, C. van Mossel, S.J. Scott (2013). *Enhancing the scoping study methodology: a large, inter-professional team's experience with Arksey and O'Malley's framework*. „BMC Medical Research Methodology”, 13(1), s. 2.

niniejszych badań wybrany został wąski obszar badań ograniczony do sposobu definiowania architektury bezpieczeństwa w polskojęzycznej literaturze. Mimo ograniczonego zakresu, przegląd zaplanowano zgodnie z procedurą⁶ opisaną przez Agnieszkę Orłowską i współpracowniczkę, która jest właściwa dla systematycznego przeglądu literatury, będącego znacznie bardziej kompleksową metodą badawczą. Przyjęcie takiej perspektywy nie tylko wpłynie pozytywnie na jakość przeglądu literatury, ale tworzy również grunt dla przeprowadzenia systematycznego przeglądu literatury w przyszłości.

Przed właściwym przeglądem zarysowano tło teoretyczne, wynikające z wstępnych, nieusystematyzowanych poszukiwań prac dotyczących definicji *architektury bezpieczeństwa*. Ustalono, że w drugiej połowie lat 80. rozwój technologii komputerowej i sieciowej wymusił powstanie zaawansowanych topologii sieci, a w konsekwencji – mechanizmów ich ochrony. Wówczas spopularyzowany został termin *architektura bezpieczeństwa*, który prawdopodobnie przeniesiony został z informatyki do studiów strategicznych i stosunków międzynarodowych a ostatecznie również do nauk o bezpieczeństwie. Już na początku lat 90. termin ten w literaturze anglojęzycznej (a wkrótce również niemieckojęzycznej) bywał używany obok pojęć *układ sił*, *system bezpieczeństwa* czy *ład międzynarodowy*, głównie w kontekście przyszłości bezpieczeństwa w Europie i relacji USA–Europa. W kolejnych latach pojęcie to zaadaptowały także środowiska polsko- i rosyjskojęzyczne, zachowując dotychczasowe znaczenia i synonimiczne odniesienia⁷.

Planując przegląd literatury, pierwszym krokiem powinno być zdefiniowanie jego celu – w niniejszym badaniu celem nadrzędnym będzie identyfikacja publikacji w których zawarto definicję *architektury bezpieczeństwa*. Celem pobocznym będzie ocena, czy funkcjonalnie jest ona traktowana jako synonim *systemu międzynarodowego*. Kolejnym krokiem zwyczajowo jest przygotowanie raportu lub protokołu, który ma na celu szczegółowe określenie zakresu oraz przebiegu badań. Ze względu na ograniczony zakres badań, protokół został zastąpiony zsyntezowaną charakterystyką zakresu badań, a opis przebiegu badań zawarto w treści artykułu. Strategia wyszukiwania literatury zakłada zbadanie popularnych otwartych repozytoriów naukowych. Wybrano cztery następujące bazy źródłowe: Repozytorium Otwartych Publikacji Naukowych OPEN, DOAJ (Directory of Open Access Journals), CEEOL (Central and Eastern European Online Library), oraz Google Scholar. Przegląd polegać będzie każdorazowo na wpisaniu frazy *architektura bezpieczeństwa* w wyszukiwarce oferowaną przez dane repozytorium. Ze względu na wąski

⁶ A. Orłowska, Z. Mazur, M. Łaguna (2017). *Systematyczny przegląd literatury: na czym polega i czym różni się od innych przeglądów*. „Ogrody Nauk i Sztuk”, 7, s. 350–361.

⁷ Rekonstrukcja autora na podstawie wstępnych poszukiwań literatury; geneza pojęcia nie jest przedmiotem niniejszej pracy i wymaga osobnego badania.

zakres tematyczny oraz ontologiczny charakter zainteresowań badawczych postanowiono włączać do badań prace opublikowane od 1 stycznia 1980 r. do 1 maja 2025 r. Należy jednak zaznaczyć, że przewiduje się dominację źródeł opublikowanych w latach 2015–2025 ze względu na praktyczny wymiar badań (badanie baz internetowych, niedostateczna cyfryzacja źródeł).

W fazie ilościowej, włączanie wyników będzie następować na skutek analizy takich czynników jak tytuł, abstrakt, czy afiliacja redakcyjna publikacji. Poza samym hasłem *architektura bezpieczeństwa*, istotną rolę w analizie odgrywają sformułowania wskazujące na tematyczne pokrewieństwo w tym, nawiązujące do bezpieczeństwa międzynarodowego, regionalnych organizacji bezpieczeństwa, polityki bezpieczeństwa międzynarodowego, geostrategii, geopolityki, czy transformacji systemu międzynarodowego. W fazie jakościowej, pierwszym zadaniem będzie weryfikacja, czy w treści pracy podejmowana jest próba zdefiniowania *architektury bezpieczeństwa*. W przypadku braku definicji, analiza zostanie ukierunkowana na identyfikację kontekstu użycia tego terminu, by zweryfikować, czy występuje w charakterze synonimu *systemu bezpieczeństwa*. Wyniki badania zakresu literatury zostaną zaprezentowane w formie opisu jakościowego (narracyjnego), z kolei podsumowanie przedstawiono w tabeli.

Podczas systematycznego przeglądu literatury fazy ilościowa i jakościowa są rozdzielone, a pomiędzy nimi dochodzi do ponownej selekcji i weryfikacji rekordów źródłowych. Zazwyczaj oba te etapy realizowane są przez zespoły badaczy pracujących w dłuższym okresie czasu. Wybór wąskiego zakresu badań stanowi uzasadnienie dla adekwatnego ograniczenia zakresu badania. Oznacza to, że przebieg badań rozpocznie się od wyselekcjonowania bazy wyjściowej (liczba wyników wyszukiwania ograniczona filtrami wyszukiwarki – o ile będą dostępne). Następnie artykuły te zostaną przeanalizowane pod kątem odwołań do *architektury bezpieczeństwa* (faza ilościowa). Wytypowane publikacje zostaną wówczas przeanalizowane pod kątem obecności pojęcia, sposobów jego definiowania lub kontekstu, w jakim został użyty (faza jakościowa).

Badanie zakresu literatury (*scoping review*)

Pierwszą z analizowanych baz było Repozytorium Otwartych Publikacji Naukowych OPEN. Jedynym zastosowanym filtrem była data publikacji – od 1 stycznia 1980 r. Wyszukiwanie zwróciło 258 wyników. Do drugiej fazy wytypowano 7 prac. Pierwsza publikacja⁸ odnosiła się do przemówienia

⁸ A. Krzyżmowski (2009). *Plan Miedwiediewa – nowa architektura bezpieczeństwa?*. „Sprawy Międzynarodowe”, nr 2 (LXII), s. 23–33

Dmitrija Miedwiediewa w Berlinie z 5 czerwca 2008 roku, które spopularyzowało badany termin w debacie publicznej, jednak nie definiowało jej *sensu stricto*. W trzech pracach pojawił się w kontekście sugerującym synonimiczne znaczenie względem systemu międzynarodowego. Termin ten nie występował w żadnej z pozostałych trzech prac.

Drugą analizowaną bazą był DOAJ (Directory of Open Access Journals). Wyszukiwanie frazy *architektura bezpieczeństwa* bez stosowania filtrów pozwoliło odnaleźć dwie publikacje. Obie zakwalifikowano do analizy jakościowej. Pierwsza z nich to praca Krzysztofa Rokicińskiego⁹, który proponuje definicję architektury bezpieczeństwa w ramach publikacji *Współczesna architektura bezpieczeństwa obszaru Dunaju*. Druga praca zawierała poszukiwaną frazę jedynie w słowach kluczowych, zaś praca odnosiła się do różnych aspektów systemu międzynarodowego.

Trzecią bazą była CEEOL (Central and Eastern Europe Online Library). Przy wyszukiwaniu hasła *architektura bezpieczeństwa* korzystano z dostępnych filtrów: *język polski* oraz temat *Security and defence*. Z ich pomocą ograniczono liczbę wyników wyszukiwania z 49 396 pozycji do 2 543 pozycji¹⁰. Do analizy jakościowej wytypowano 155 pozycji spełniających kryteria tematyczne, które opublikowano w takich czasopismach naukowych jak: *Biuletyn PISM*, *Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka*, *Przegląd Strategiczny*, *Przegląd Geopolityczny*, czy *Nowa Polityka Wschodnia*. Zidentyfikowano 22 publikacje, których treść zawierała termin *architektura bezpieczeństwa*. Jedynie w dwóch publikacjach możliwym było wskazanie próby zdefiniowania tego terminu przez autora. Pierwsza z nich była to ponownie praca Krzysztofa Rokicińskiego *Współczesna architektura bezpieczeństwa obszaru Dunaju*. Drugą była publikacja Damiana Jarnickiego *Status i znaczenie Trójmorza w konstrukcji współczesnej globalnej architektury bezpieczeństwa z 2024*¹¹. W tym przypadku analiza treści oraz przypisów bibliograficznych umożliwiła odnalezienie pracy doktorskiej *Rosyjska wizja współczesnej globalnej architektury bezpieczeństwa* tego samego autora¹². W pozostałych 20 publikacjach termin ten występował jako synonim systemu międzynarodowego najczęściej odnosząc

⁹ K. Rokiciński (2024). *Współczesna architektura bezpieczeństwa...*, s. 12

¹⁰ Liczba 2543 odnosi się do wszystkich wyszukanych wyników z których przynajmniej 2281 wyników dotyczyło artykułów naukowych oraz rozdziałów w pracach zbiorowych. Pozostałe wyniki to m.in. materiały konferencyjne, recenzje i krótkie publikacje o charakterze naukowym nie będące artykułami naukowymi (np. raporty). W toku analizy zaobserwowano, że pojedyncze publikacje pojawiają się dwukrotnie, jednak liczba takich przypadków nie przekraczała 1,5% wszystkich wyników.

¹¹ D. Jarnicki (2024). *Status i znaczenie Trójmorza w konstrukcji współczesnej globalnej architektury bezpieczeństwa*. „Nowa Polityka Wschodnia”, nr 1 (40), s. 60–85.

¹² D. Jarnicki (2023). *Rosyjska wizja współczesnej globalnej architektury bezpieczeństwa*. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach. Siedlce.

się do sfery bezpieczeństwa międzynarodowego w wymiarze militarnym. Prowadząc analizę zaobserwowano, że w pracach w których badany termin występuje kilkakrotnie nawiązywano również do wspomnianego przemówienia Dmitrija Miedwiediewa, podziału stref wpływów lub interesu bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Inną obserwacją jest to, że niemal wszystkie prace analizowane w fazie jakościowej zostały opublikowane w drugiej i trzeciej dekadzie XXI w. (publikacje z okresu 2015–2025 stanowiły ponad 85% wyników).

Czwartą bazą były publikacje dostępne w ramach Google Scholar. Ze względu na rozmiar bazy zdecydowano się na wyszukiwanie frazowe, które wymusza zwrócenie wyników zawierających dokładnie tę sekwencję słów. Wyłączono również wyszukiwanie cytowań przez wzgląd na brak możliwości weryfikacji materiału źródłowego. Z względu na dostępne rozwiązania techniczne postanowiono wyszukiwać wyniki w pięciu okresach: 1980–1995 (rozpad świata dwubiegunowego), 1996–2004 (okres ekspansji UE i NATO), 2005–2013 (po przemówieniu Miedwiediewa), 2014–2021 (reakcje na aneksję Krymu) oraz od 2022 r. Przedstawiony podział okresów ma na celu optymalizację procesu badawczego poprzez analizę krótszych, bardziej jednorodnych ram czasowych. Kryterium wyboru dat były wydarzenia istotne z perspektywy ewolucji architektury bezpieczeństwa w Europie, przy jednoczesnym dążeniu do zachowania zbliżonej długości poszczególnych etapów

W pierwszych trzech okresach nie było możliwości przeprowadzenia badań z powodu braku dostępnych źródeł. W okresie 1980–1995 w badanych bazach nie odnaleziono polskojęzycznych publikacji (możliwe braki w cyfryzacji archiwów). W okresie 1996–2004 odnotowano 9 wyników, a do badań jakościowych włączono 3 publikacje. W dwóch, termin *architektura bezpieczeństwa* nie występował wcale, a w trzeciej pracy brak było tekstu źródłowego. W okresie 2005–2013 mowa o odnalezieniu 43 pozycji, spośród których włączono 6 pozycji, jednak w żadnym wypadku tekst źródłowy nie był dostępny. Dodać należy, że w tym okresie odnaleziono 10 innych pozycji, których źródłem była baza CEEOL.

W przedziale 2014–2021 otrzymano 69 wyników, z kolei do drugiej fazy badań włączono 11 publikacji (dodatkowych 18 wyników pochodziło z CEEOL). W tym przypadku treść wszystkich publikacji była dostępna, a każda z nich odnosiła się do architektury bezpieczeństwa rozumianej jako *system międzynarodowy* w kontekście bezpieczeństwa. W pojedynczych pracach pojawiły się również odwołania do przemówienia Miedwiediewa. W ostatnim okresie obejmującym publikacje z roku 2022 i nowsze otrzymano 47 wyników, z których 8 zakwalifikowano do analizy jakościowej; wyniki były analogiczne do poprzednich (brak nowych definicji). Ponadto, po raz kolejny odnaleziono publikacje Jarnickiego (artykuł i recenzję pracy doktorskiej) oraz Rokicińskiego, a także 18 pozycji pochodzących bezpośrednio

z bazy CEEOL. Zidentyfikowano również co najmniej trzy pozycje analizowane wcześniej w bazie CEEOL dostępne w innym źródle (np. repozytorium uczelni) – nie zostały one włączone do analizy jakościowej. Podsumowując, w Google Scholar odnaleziono 168 wyników, spośród których do analizy włączono 28 publikacji, a także zidentyfikowano 39 pozycji powtarzających się w innych repozytoriach.

Tabela 1. Podsumowanie badania zakresu literatury w zakresie definiowania architektury bezpieczeństwa

Nazwa bazy	Faza ilościowa	Faza jakościowa	Prace zawierające termin architektura bezpieczeństwa	Prace definiujące istotę architektury bezpieczeństwa
Repozytorium OPEN	258	7	4	0
DOAJ	3	2	1	1
CEEOL	2543	155	22	2 (Rokiciński, Jarnicki)
Google Scholar	168	28	19	2 (Rokiciński, Jarnicki)
Suma	2 972	192	46	2 (te same prace w różnych repozytoriach)

Źródło: opracowanie własne.

Definiowanie architektury bezpieczeństwa w literaturze

W toku analizy literatury ustalono, że badany termin bardzo często jest utożsamiany z *systemem międzynarodowym* lub *systemem bezpieczeństwa międzynarodowego*, a także pojawia się często w kontekście szeroko pojętego rosyjskiego imperializmu. W celu odpowiedzi na drugie pytanie badawcze postanowiono zbadać istotę *architektury bezpieczeństwa* przy pomocy analizy porównawczej oraz syntezy ogólnych wniosków na temat jej istoty. W tym wypadku do analizy postanowiono włączyć definicje proponowane przez Krzysztofa Rokicińskiego i Damiana Jarnickiego. Analiza została wzbogacona przez uwzględnienie definicji skonstruowanej na podstawie przemówienia Dmitrija Miedwiediewa (fragment przemówienia mający charakter definicyjny).

W definicji zaproponowanej przez Rokicińskiego punktem wyjścia jest odniesienie do systemu międzynarodowego, rozumianego jako układ złożony

z relacji państw oraz/lub organizacji międzynarodowych. Zaakcentowany zostaje cel takiego systemu, jakim jest utrzymanie zakładanego poziomu bezpieczeństwa. Za czynniki konstytuujące system przyjęte zostały zasoby państw (implicite: potencjał wojskowy, polityczny, gospodarczy) oraz relacje między nimi (implicite: normy, praktyki, sojusze, współpraca instytucjonalna). Podejście to ma charakter strukturalny i operacyjny, kładąc nacisk na materialne i instytucjonalne składniki systemu. Istotnym ograniczeniem tej propozycji jest brak jasnego rozgraniczenia architektury bezpieczeństwa i takich terminów jak *system międzynarodowy* lub *system bezpieczeństwa międzynarodowego*.

Jarnicki z kolei postuluje skomplikowaną, wielopoziomową definicję globalnej architektury bezpieczeństwa, w której za rdzeń przyjmuje się konstrukcję zależności i sprzężeń kluczowych kreatorów międzynarodowego układu sił (...) decydującą o klimacie konstytuującym szerokie spektrum funkcjonowania i transformacji ładu międzynarodowego¹³. Proponowana definicja cechuje się znaczną szczegółowością, która prowadzi do zbyt opisowego i enumeratywnego ujęcia architektury bezpieczeństwa. Taki sposób formułowania pojęcia może utrudniać jego precyzyjne rozgraniczenie, zacierając granice między definicją a opisem zjawiska. Niemniej jednak, warto docenić, że autor trafnie wyodrębnia istotne komponenty konstytuujące architekturę bezpieczeństwa, w tym kluczowe czynniki zarówno strukturalne, jak i funkcjonalne. Ta precyzyjna identyfikacja elementów składowych stanowi wartościowy wkład, choć wymaga dalszej klarowności konceptualnej. Uwzględnia ona strategiczny wymiar redystrybucji siły, wpływów i potęgi oraz subiektywne postrzeganie bezpieczeństwa. Postulowana konstrukcja zawiera również bardzo precyzyjne określenia, które – nawet jeżeli są adekwatne do globalnej architektury bezpieczeństwa – ograniczają jej zastosowanie w szerszym kontekście. Wątpliwym wydaje się być również stwierdzenie: konstrukcję (...) układu sił, odzwierciedlającą aktualny stopień konsensualności lub jej braku w zakresie (...) bezpieczeństwa mocarstw. ¹⁴ Implikuje ona bowiem zwężenie stosowania badanego pojęcia do funkcji mocarstw globalnych. Podobne wątpliwości można wskazać w odniesieniu do pojęcia kluczowych kreatorów międzynarodowych, które marginalizuje wpływ mniejszych graczy na architekturę bezpieczeństwa¹⁵.

Jak wspomniano, termin architektura bezpieczeństwa został spopularyzowany w debacie publicznej za sprawą przemówienia Dmitrija Miedwiediewa w Berlinie z 5 czerwca 2008 roku. Urzędujący wówczas Prezydent Federacji Rosyjskiej wzywał do podpisania Traktatu o europejskim bezpieczeństwie (ros. *Договор о европейской безопасности*) który miałby wprowadzić

¹³ D. Jarnicki (2023). *Rosyjska wizja współczesnej...*, s. 62.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

klarowność w zakresie znaczenia czynnika siły we wzajemnych relacjach w ramach wspólnoty euroatlantyckiej (ros. *внес бы окончательную ясность в значение фактора силы во взаимоотношениях в евроатлантическом сообществе*) z kolei punktem wyjścia do takiego traktatu powinny być nagie (tj. czyste, klarowne) interesy narodowe nie zniekształcone jakimikolwiek motywami ideologicznymi (ros. *точкой отсчёта для всех должны быть, что называется, «голые» национальные интересы, не искажённые какими-либо идеологическими мотивами*)¹⁶. Podkreśla, że architektura bezpieczeństwa nie jest tylko zbiorem relacji i zasobów, ale także systemem opartym na prawnych i praktycznych regułach, które definiują status i uprawnienia państw oraz rolę siły w stosunkach międzynarodowych.

Tabela 2. Porównanie definicji pojęć architektura bezpieczeństwa i system międzynarodowy

Autor	Definicja
Definicje odnalezione w toku badania zakresu literatury	
Krzysztof Rokiciński	<i>system, który tworzą elementy składowe w postaci państw lub/i organizacji wraz z zasobami, którymi dysponują oraz relacje pomiędzy nimi, a jej celem jest utrzymanie zakładanego poziomu bezpieczeństwa</i> ¹⁷ .
Damian Jarnicki (definicja zaproponowana w pracy doktorskiej ¹⁸)	Globalną architekturą bezpieczeństwa postuluje się definiować jako: <i>pertraktowaną poprzez strategiczny stosunek do dynamiki i specyfiki redystrybucji (tranzycji) globalnej hierarchii (potęgi, wpływów, sprawczości) konstrukcję zależności i sprzężeń kluczowych aktorów międzynarodowego układu sił, odzwierciedlającą aktualny stopień konsensualności lub jej braku w zakresie (wynikającego z subiektywizmu i osobiwej wrażliwości) bezpieczeństwa mocarstw (korelowanego ze spójnością i efektywnością bezpieczeństwa zbiorowego oraz integralnością lub erozją systemów regionalnych), decydującą o klimacie konstytuującym szerokie spektrum funkcjonowania i transformacji ładu międzynarodowego, stanowiąc egzystencjalną i kluczową kategorię szerszego systemu międzynarodowego</i> ¹⁹ .

¹⁶ Administracja Prezydenta Federacji Rosyjskiej (2008, 5 czerwca). *Выступление на встрече с представителями политических, парламентских и общественных кругов Германии*. Oficjalna strona internetowa Prezydenta Federacji Rosyjskiej. <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/320> [dostęp 20.01.2026].

¹⁷ K. Rokiciński (2024). *Współczesna architektura...*, s. 12.

¹⁸ Jarnicki D. (2023). *Rosyjska wizja współczesnej...*, s. 62

¹⁹ *Ibidem*.

Dmitrij Miedwiediew	<i>prawne i funkcjonalne uznanie interesów bezpieczeństwa narodowego poszczególnych państw, warunków realizacji interesów oraz klarowności co do znaczenia czynnika siły we wzajemnych stosunkach</i> ²⁰
Wybrane definicje systemu międzynarodowego i ładu międzynarodowego	
B. Buzan, R. Little	<i>układ aktorów i ich wzajemnych oddziaływań</i> ²¹
Dariusz Kondrakiewicz	<i>sieć powiązań i relacji między uczestnikami stosunków międzynarodowych, wśród których podstawową rolę wciąż odgrywają państwa, charakteryzujący się rosnącym poziomem złożoności, wzajemnych zależności i hierarchicznego zróżnicowania</i> ²²

Obraz architektury bezpieczeństwa, jaki można skonstruować na podstawie analizowanych definicji jest niejednorodny. Wspólną płaszczyzną wszystkich trzech definicji jest traktowanie architektury bezpieczeństwa jako system międzynarodowych relacji w których główną rolę odgrywają państwa. Każda z nich ogniskuje się jednak na innym wymiarze, które można scharakteryzować jako: strukturalno-funkcjonalny (Rokiciński), strategiczno-ewolucyjny (Jarnicki) oraz prawno-funkcjonalny (Miedwiediew). Pozwala to na wskazanie szerszego katalogu cech przypisywanych architekturze bezpieczeństwa, jakimi są: elementy układu w postaci państw i ich zasobów, szeroki wachlarz interakcji między elementami, cel jakim jest zarządzanie bezpieczeństwem, ewolucyjny charakter, istotną rolę mocarstw oraz funkcjonowanie w sferze prawno-instytucjonalnej.

Na obecnym etapie analizy zasadne wydaje się zwrócenie uwagi na podobieństwo między zsyntezowanym obrazem architektury bezpieczeństwa oraz pojęcia bardziej ugruntowanego, jakim jest system międzynarodowy. Zabieg ten jednoznacznie uwiadamia, że w obu przypadkach kluczową pozycję zajmują relacje o charakterze systemowym między państwami. Architektura bezpieczeństwa wyróżnia się jasno określonym celem, jakim jest zapewnienie oraz zarządzanie bezpieczeństwem, jednak analogiczny cel można utożsamić z pojęciem systemu bezpieczeństwa międzynarodowego. Taka sytuacja wskazuje nie tylko na dostrzeżony również przez Rokicińskiego i Jarnickiego problem braku systematyzacji definicji architektury bezpieczeństwa, ale wskazuje

²⁰ Definicja zbudowana w oparciu o przemówienie Dmitrija Miedwiediewa zob. *Administracja Prezydenta Federacji Rosyjskiej...* op. cit.

²¹ B. Buzan, R. Little (2011). *Systemy międzynarodowe w historii świata*. Warszawa, cyt. za: P. Lewandowski (2023). *Ład międzynarodowy jako przedmiot poznania w naukach o bezpieczeństwie*, „Wiedza Obronna”, 284(3), <https://doi.org/10.34752/2023-d284> [dostęp: 20.01.2026].

²² D. Kondrakiewicz (2015). *Między porządkiem a chaosem. Faza nierównowagi systemu międzynarodowego*. Lublin, s. 25, cyt. za: P. Lewandowski (2023). op. cit.

również na brak jasnego rozgraniczenia tego terminu oraz pojęcia *systemu międzynarodowego*. W efekcie, chociaż analiza trzech perspektyw pozwala na wyodrębnienie komplementarnych wymiarów architektury bezpieczeństwa, ich zbieżność z klasycznym rozumieniem *systemu międzynarodowego* lub *systemu bezpieczeństwa międzynarodowego* podważa unikalność tego pojęcia. Ujawnione różnice w podejściach mają bowiem bardziej charakter stopniowy, niż jakościowy. W kontekście rozwoju badań nad *architekturą bezpieczeństwa* w ramach nauk o bezpieczeństwie, zaistniała sytuacja stanowi poważne zagrożenie, ale również i szansę, ponieważ otwiera możliwość wprowadzenia nowej kategorii analitycznej.

Istota, definicja i typologia architektury bezpieczeństwa w ramach nauk o bezpieczeństwie

Dostrzegając wspomnianą szansę rozwoju nauk o bezpieczeństwie, zasadne jest przyjęcie podejścia konstruktywnego, które odpowie nie tylko na potrzebę systematyzacji istniejących perspektyw teoretycznych, ale także stworzy ramy umożliwiające dalszy rozwój jako samodzielnej kategorii analitycznej. W oparciu o analizę trzech wybranych perspektyw, obserwacje poczynione podczas przeglądu literatury oraz własne doświadczenie badawcze postuluje się zmianę dotychczas funkcjonującego paradygmatu, który koncentrował się na relacjach między aktorami, na rzecz analizy interesów bezpieczeństwa poszczególnych aktorów. W opinii autora zabieg ten nie tylko jest uzasadniony potrzebą głębszego osadzenia tego pojęcia w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie, ale również tym, że postulowana zmiana pozwala zachować zgodność z dotychczasowym użyciem terminu w literaturze, gdzie *architektura bezpieczeństwa* najczęściej pojawia się w kontekście zarządzania bezpieczeństwem poprzez stwarzanie optymalnych warunków dla realizacji interesów bezpieczeństwa.

Punktem wyjścia do rozważań może być stwierdzenie, że *państwa nie mają przyjaciół, mają tylko swoje interesy*²³. Ta parafraza słów Henry'ego Temple'a przypomina bowiem, że państwa na arenie międzynarodowej skupiają się przede wszystkim na subiektywnie rozumianym interesie narodowym, który determinuje kształt ich relacji z innymi podmiotami. W tym

²³ H.J. Temple (Lord Palmerston) podczas wystąpienia w Izbie Gmin 1 marca 1848 r. sformułował tezę, że państwa nie mają trwałych sojuszników ani wrogów, lecz trwałe interesy, które powinny determinować ich politykę zagraniczną (ang. *We have no eternal allies, and we have no perpetual enemies. Our interests are eternal and perpetual, and those interests it is our duty to follow*), *Hansard*, t. 97, https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1848/mar/01/treaty-of-adrianople-charges-against#S3V0097P0_18480301_HOC_8 [dostęp: 20.01.2026].

kontekście interesy narodowe, niekiedy rozumiane jako interesy państwa, można rozumieć jako względnie stałe punkty odniesienia, określające, co dane państwo uznaje za warunek swojego przetrwania i rozwoju. To właśnie one warunkują wybór sojuszy, zakres współpracy instytucjonalnej czy gotowość do ponoszenia kosztów politycznych, militarnych, ekonomicznych. W konsekwencji redefinicja interesów narodowych automatycznie wymusza zmianę charakteru oraz intensywności relacji międzynarodowych. Przykładem z praktyki stosunków międzynarodowych może być zwrot dokonany w polityce USA w ramach drugiej prezydentury Donalda Trumpa. W nowej perspektywie architektura bezpieczeństwa przestaje być jedynie układem zależności między państwami w wymiarze bezpieczeństwa. Staje się ona układem, w którym proces konwergencji oraz kolizji interesów bezpieczeństwa determinuje aktualny kształt relacji międzynarodowych, a jego wytwory (sojusze, unie gospodarcze, współpraca bilateralne) są jedynie narzędziem służącym do realizacji własnego interesu²⁴.

W podobnym tonie zdaje się formułować swoją definicję Jarnicki, który akcentuje, że *konstrukcja zależności jest pertraktowana poprzez strategiczny stosunek do dynamiki i specyfiki redystrybucji (tranzycji) globalnej hierarchii (potęgi, wpływów, sprawczości)* ²⁵. Wskazuje to, że to właśnie interesy bezpieczeństwa napędzają proces renegocjacji siły i wpływów w systemie międzynarodowym. Z kolei fraza odzwierciedlająca *aktualny stopień konsensualności lub jej braku w zakresie (wynikającego z subiektywizmu i osobiwej wrażliwości)* nie tylko implikuje zmienność w czasie, ale również podkreśla subiektywny charakter interpretacji bezpieczeństwa przez poszczególne państwa. Zbliżone podejście prezentuje Dmitrij Miedwiediew, który akcentuje *prawne i funkcjonalne uznanie interesów bezpieczeństwa narodowego oraz klarowność co do znaczenia czynnika siły* – co wskazuje, że formalne ramy prawne i praktyczne mechanizmy realizacji interesów są drugim istotnym aspektem architektury bezpieczeństwa. Istotne jest, że rozważania te korespondują z podejściem strukturalno-funkcjonalnym prezentowanym przez Rokicińskiego, ponieważ w głównej mierze to od zasobów danego państwa zależy jego zdolność do realizacji interesów bezpieczeństwa.

W świetle powyższych ustaleń, zasadne staje się przyjęcie definicji, że w ramach nauk o bezpieczeństwie *architektura bezpieczeństwa w kontekście bezpieczeństwa międzynarodowego to przestrzenny układ zasobów i interesów bezpieczeństwa poszczególnych aktorów, ewoluujący w procesie konwergencji*

²⁴ L. Vinjamuri (2025, 15 stycznia). *The new Trump administration could herald a re-making of the international order. How should the world respond?* Chatham House. <https://www.chathamhouse.org/2025/01/new-trump-administration-could-herald-remaking-international-order-how-should-world-respond> [dostęp 20.01.2026].

²⁵ D. Jarnicki (2023). *Rosyjska wizja współczesnej...*, op. cit., s. 62.

*i kolizji tych interesów, mający na celu kształtowanie i zarządzanie bezpieczeństwem*²⁶. Przesunięcie akcentu analitycznego z relacji jako podstawowej kategorii opisu na interesy bezpieczeństwa pozwala uchwycić rzeczywiste mechanizmy konstytuujące relacje w ramach systemu międzynarodowego w jego wymiarze strategicznym. Ujęcie to koresponduje z obserwowaną praktyką polityki międzynarodowej, jak i z tendencjami obecnymi w literaturze, które często odnoszą się do architektury bezpieczeństwa jako do zestawu mechanizmów służących realizacji interesów bezpieczeństwa.

Kolejnym krokiem w rozwoju *architektury bezpieczeństwa* jako osobnej kategorii analitycznej jest wprowadzenie jej podstawowej typologii. Kryteria te ustalono na podstawie literatury odnalezionej w czasie badań zakresu literatury oraz własnych obserwacji i doświadczenia badawczego, kierując się przede wszystkim ich funkcjonalnością analityczną i opisową. Klasyfikacja ta opiera się na czterech głównych kryteriach podziału, jakimi są: geografia, stabilność, aktywność mocarstw oraz sposób zorganizowania.

Kryterium geograficzne umożliwia precyzyjne wskazanie granic badanego obszaru w tym określenie które państwa oraz jacy aktorzy niepaństwowi zostali uwzględnieni w analizie. Pozwala na charakteryzowanie architektury bezpieczeństwa na poziomie: subregionalnym, regionalnym, oraz globalnym. Poziom regionalny jest tradycyjnie utożsamiany z obszarem całego kontynentu, co uzasadnia wprowadzenie terminu „subregionalny” jako odpowiednika jedynie części kontynentu (np. Europa Środkowo-Wschodnia, Afryka Południowa). Kryterium stabilności pozwala odnieść się do stopnia napięć między państwami i ryzyko użycia siły militarnej w stosunkach międzynarodowych. Postuluje się wyróżnienie trzech typów: stabilną architekturę bezpieczeństwa (odpowiadającą stanowi pokoju – niski poziom napięć, małe ryzyko konfliktu), niestabilną architekturę bezpieczeństwa (sytuacja kryzysowa – rosnące napięcia, realna groźba użycia siły) oraz przełamaną architekturę bezpieczeństwa (stan wojny – konflikt już trwa, angażując większość państw regionu). Aktywność mocarstw odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu układu interesów bezpieczeństwa. Obecnie system międzynarodowy zdominowany jest przez trzy główne mocarstwa (USA, Chiny, Rosję) oraz liczne potęgi regionalne. W zależności od liczby aktywnych aktorów wyróżnić można architekturę hegemoniczną (z dominacją jednego mocarstwa), bipolarną (dwóch konkurujących mocarstw) oraz multipolarną (trzy lub więcej ośrodków siły rywalizujących lub współdziałających w ramach systemu).

Ostatnim z proponowanych kryteriów jest sposób zorganizowania architektury bezpieczeństwa, rozumiany jako ogólna struktura relacji między państwami oraz układ sił w obrębie danego systemu. Na podstawie

²⁶ Autorska definicja *architektury bezpieczeństwa* wypracowana w toku procesu badawczego opisanego w niniejszym artykule.

obserwacji współczesnych i historycznych konfiguracji interesów oraz zależności międzynarodowych wyróżnia się kilka podstawowych typów tej architektury:

Hegemonia – W regionie występuje podmiot, który bezsprzecznie dominuje nad resztą aktorów. Układ funkcjonuje według zasad narzuconych przez ten podmiot.

Dwublokowa – Państwa w regionie uczestniczą w dwóch sojuszach o przeciwstawnych interesach. Powiązania w ramach sojuszy mają charakter instytucjonalny oraz trwałe.

Koalicyjna – państwa w regionie tworzą ustrukturalizowane lub luźne sojusze w celu przeciwdziałania konkretnemu zagrożeniu bezpieczeństwa (włącznie z zagrożeniami pozamilitarnymi oraz pochodzącymi od aktorów niepaństwowych).

Sieciowa – Państwa w regionie uczestniczą w wielu sojuszach i organizacjach międzynarodowych wspartych umowami bilateralnymi. Złożoność wzajemnych powiązań minimalizuje prawdopodobieństwo konfliktu.

Anarchistyczna – W regionie brak jest trwałych oraz skutecznych mechanizmów regulujących bezpieczeństwo, co zwiększa prawdopodobieństwo użycia siły militarnej w relacjach międzynarodowych²⁷.

Tabela 3. Typologizacja architektury bezpieczeństwa z udziałem głównych kryteriów

Geografia	Stabilność	Aktywność mocarstw	Sposób zorganizowania
- subregionalny - regionalny - globalny	- stabilna - niestabilna - przełamana	- hegemoniczna - bipolarna - multipolarna	- hegemonia - dwublokowa - koalicyjna - sieciowa - anarchistyczna

Źródło: opracowanie własne.

Prezentowana powyżej typologia architektury bezpieczeństwa znajduje swoje praktyczne zastosowanie w opisie konkretnych przypadków. Przykładowo, aktualna architektura bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej może zostać scharakteryzowana jako subregionalna (obejmujące jedynie część kontynentu), przełamana (z uwagi na użycie siły militarnej przez Federację Rosyjską), multipolarna (z uwagi na obecność konkurujących interesów USA, Rosji, Niemiec i Francji) oraz dwublokowa (z wyraźnym

²⁷ Autorska konceptualizacja typologii architektury bezpieczeństwa wypracowana w toku procesu badawczego opisanego w niniejszym artykule.

podziałem na blok UE-Ukraina-USA oraz blok Rosja-Iran-Korea Północna wspierany przez Chiny). Przedstawiona klasyfikacja nie wyczerpuje jednak wszystkich możliwych sposobów opisu, a w ocenie autora możliwe jest wskazanie dodatkowych kryteriów podziału, które wymagają dalszej konceptualizacji. Rozwój prac teoretycznych w tym obszarze pozostaje otwartym i ważnym kierunkiem dalszych badań w ramach nauk o bezpieczeństwie.

Wnioski

Podsumowując wyniki badania zakresu literatury, przeprowadzonego w dniach 22–30 maja 2025 r. należy stwierdzić, że w ramach badań, analizie ilościowej poddano 2972 publikacje spośród których większość (2543) pochodziło z bazy CEEOL. Liczba powtarzających się prac wewnątrz badanych baz lub między bazami nie przekracza poziomu 2,5%. Do analizy jakościowej włączono 192 publikacje, spośród których aż w 46 posługiwano się terminem *architektura bezpieczeństwa*. Pojęcie to było definiowane dwukrotnie – w artykule Krzysztofa Rokicińskiego oraz w pracy doktorskiej Damiana Jarnickiego, gdzie autor prowadzi rozważania nad definiowaniem terminu *globalna architektura bezpieczeństwa*. W toku procesu badawczego potwierdzono, że w przeważającej większości prac termin *architektura bezpieczeństwa* stosowany jest jako synonim *systemu międzynarodowego* w odniesieniu do sfery bezpieczeństwa militarnego. Głównym kontekstem użycia terminu jest bezpieczeństwo międzynarodowe w Europie oraz w przestrzeni euroatlantyckiej, a także podział strefy wpływów i układem sił w regionie.

W toku przeprowadzonego *scoping review* potwierdzono, że w polskiej literaturze istnieją próby definiowania pojęcia „architektura bezpieczeństwa”, lecz są one nieliczne i rozproszone. Na pierwsze pytanie badawcze – czy w polskiej literaturze podejmowano problematykę definiowania architektury bezpieczeństwa – sformułowano odpowiedź: tak, choć w bardzo ograniczonym zakresie – zidentyfikowano zaledwie trzy prace zawierające próbę definicyjną z czego w dwóch publikacjach była to tożsama definicja. Drugie pytanie – czy istniejące sposoby definiowania pozwalają na wyodrębnienie architektury bezpieczeństwa na tle systemu międzynarodowego – wymaga negatywnej odpowiedzi. Przeprowadzone analizy wykazały, że dominujące definicje niemal w istotny sposób pokrywają się z zakresem pojęciowym *systemu międzynarodowego*, co potwierdza wstępną hipotezę o konieczności dalszej konceptualizacji i systematyzacji badanego terminu.

Wychodząc naprzeciw powyższym wnioskom zaproponowano autorską definicję *architektury bezpieczeństwa*, która uwzględnia zmianę dotychczas funkcjonującego paradygmatu koncentrującego się na relacjach między aktorami, na rzecz analizy interesów bezpieczeństwa poszczególnych aktorów.

Zabieg ten pozwala na głębsze osadzenie tego pojęcia w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie, a ponadto pozwala zachować zgodność z dotychczasowym użyciem terminu w literaturze. W związku z tymi ustaleniami postuluje się definiować *architekturę bezpieczeństwa* w kontekście bezpieczeństwa międzynarodowego jako *przestrzenny układ zasobów i interesów bezpieczeństwa poszczególnych aktorów, ewoluujący w procesie konwergencji i kolizji tych interesów, mający na celu kształtowanie i zarządzanie bezpieczeństwem*. Na podstawie tej definicji zaproponowano również funkcjonalną typologię architektury bezpieczeństwa.

Niniejsze badanie opiera się wyłącznie na polskojęzycznej literaturze naukowej, co może ograniczać przekrojowość wypracowanej definicji i typologii w perspektywie międzynarodowej. Ponadto wykorzystane repozytoria internetowe nie gwarantują pełnej dostępności starszych opracowań, zwłaszcza sprzed 2000 roku, co mogło wpłynąć na pominięcie ważnych wątków historycznych. Uzupełnienie potencjalnych luk pojęciowych może zostać zrealizowane na kilka sposobów. Zaleca się przeprowadzenie szerszego przeglądu literatury, który uwzględniłby dodatkowo inne repozytoria, a także zbiory biblioteczne i archiwa. Przydanym może okazać się również perspektywa anglojęzyczna, którą scharakteryzować można wykonując przegląd literatury anglojęzycznej.

Bibliografia

- Administracja Prezydenta Federacji Rosyjskiej (2008, 5 czerwca). *Выступление на встрече с представителями политических, парламентских и общественных кругов Германии*. <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/320> [dostęp 20.01.2026].
- Booth A., Sutton A., Papaioannou D. (2012). *Systematic approaches to a successful literature review*. Sage. Los Angeles.
- Buzan B., Little R. (2011). *Systemy międzynarodowe w historii świata*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.
- Daudt H.M., van Mossel C., Scott S.J. (2013). *Enhancing the scoping study methodology: a large, inter-professional team's experience with Arksey and O'Malley's framework*. „BMC Medical Research Methodology”, 13(1), art. nr 48, <https://doi.org/10.1186/1471-2288-13-48> [dostęp 20.01.2026].
- Jarnicki D. (2023). *Rosyjska wizja współczesnej globalnej architektury bezpieczeństwa*. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach. Siedlce.
- Jarnicki D. (2024). *Status i znaczenie Trójmorza w konstrukcji współczesnej globalnej architektury bezpieczeństwa*. „Nowa Polityka Wschodnia”, 40(1), 60–85.
- Kondrakiewicz D. (2015). *Między porządkiem a chaosem. Faza nierównowagi systemu międzynarodowego*. Wydawnictwo UMCS. Lublin.
- Krzyżmowski A. (2009). *Plan Miedwiediewa – nowa architektura bezpieczeństwa?*. „Sprawy Międzynarodowe”, 62(2), 23–33.

- Lewandowski P. (2023). *Ład międzynarodowy jako przedmiot poznania w naukach o bezpieczeństwie*. „Wiedza Obronna”, 284(3), <https://doi.org/10.34752/2023-d284> [dostęp 20.01.2026].
- NATO (1997, lipiec). *Deklaracja madrycka o euroatlantyckim bezpieczeństwie i współpracy z dnia 8 lipca 1997 r.* „Bliżej NATO. Biuletyn informacyjny Biblioteki Sejmowej”, 1(4).
- Orłowska A., Mazur Z., Łaguna M. (2017). *Systematyczny przegląd literatury: na czym polega i czym różni się od innych przeglądów*. „Ogrody Nauk i Sztuk”, Nr 7,
- Palmerston, H.J.T., Speech in the House of Commons, 1 Marzec 1848, Hansard, tom 97, https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1848/mar/01/treaty-of-adrianople-charges-against#S3V0097PO_18480301_HOC_8 [dostęp: 20.01.2026].
- Rokiciński K. (2024). *Współczesna architektura bezpieczeństwa obszaru Dunaju*. „Przegląd Geopolityczny”, 49, 9–18.
- Vinjamuri L. (2025, 15 stycznia). *The new Trump administration could herald a re-making of the international order. How should the world respond?* <https://www.chathamhouse.org/2025/01/new-trump-administration-could-herald-re-making-international-order-how-should-world-respond> [dostęp 20.01.2026].

Streszczenie

W polskim dorobku nauk o bezpieczeństwie termin „architektura bezpieczeństwa” pojawia się od blisko trzech dekad, jednak zarówno jego definicja, jak i zakres znaczeniowy pozostają nieuporządkowane. W celu wypełnienia tej luki metodą *scoping review* przebadano cztery otwarte repozytoria (OPEN, DOAJ, CEEOL i Google Scholar) w przedziale czasowym 1980–2025, identyfikując blisko 3 000 publikacji, z których do szczegółowej analizy zakwalifikowano 192 pozycje. Spośród nich jedynie trzy prace zawierały rzeczowe definicje „architektury bezpieczeństwa”, podczas gdy pozostałe traktowały termin jako synonim systemu międzynarodowego lub używały go bez dalszego wyjaśnienia. Przeprowadzona synteza wykazała, że dominują trzy komplementarne wymiary: strukturalno-funkcjonalny (układ państw, organizacji i ich zasobów wraz z instytucjonalnymi relacjami), strategiczno-ewolucyjny (procesy redystrybucji siły i zmienność stopnia konsensusu między aktorami) oraz prawno-funkcjonalny (formalna legitymizacja interesów narodowych i znaczenie czynnika siły). Na tej podstawie zaproponowano roboczą definicję: „Architektura bezpieczeństwa to przestrzenny układ zasobów i interesów bezpieczeństwa poszczególnych aktorów, ewoluujący w procesie konwergencji i kolizji tych interesów, mający na celu kształtowanie i zarządzanie bezpieczeństwem”. Ponadto sformułowano typologię architektury bezpieczeństwa wyróżniając poziom geograficzny (subregionalny, regionalny, globalny), stopień stabilności (stabilna, niestabilna, przełamana), liczbę aktywnych mocarstw (hegemoniczny, bipolarny, multipolarny) oraz sposób zorganizowania relacji (układ hegemoniczny, dwublokowy, koalicyjny, sieciowy, anarchistyczny). W zakończeniu podkreślono konieczność odrębnego i precyzyjnego rozgraniczenia pojęcia architektury bezpieczeństwa od klasycznego systemu międzynarodowego, a także potrzebę dalszych badań empirycznych w różnych regionach oraz interdyscyplinarnych wyjaśnień z zakresu stosunków międzynarodowych.

Security Architecture: Essence, Definition, and Typology

Abstract

In Polish security studies, the term “security architecture” has appeared for nearly three decades, yet its definition and semantic scope remain unsettled. To address this gap, a scoping review was conducted across four open repositories (OPEN, DOAJ, CEEOL, and Google Scholar) for the period 1980–2025, identifying nearly 3,000 publications, of which 192 were selected for detailed analysis. Only three works offered substantive definitions of “security architecture,” while the remainder either treated the term as synonymous with the international system or employed it without further clarification. Our synthesis revealed three complementary dimensions: structural-functional (the arrangement of states, organizations, and their resources alongside institutional relationships), strategic-evolutionary (processes of power redistribution and fluctuations in consensus among actors), and legal-functional (formal legitimation of national security interests and the role of force). Based on these findings, we propose the working definition: “Security architecture is the spatial configuration of actors’ security resources and interests, evolving through convergence and collision of those interests, aimed at shaping and managing security.” We also developed a typology of security architectures along four criteria: geographic scale (subregional, regional, global), stability (stable, unstable, breached), number of active great powers (hegemonic, bipolar, multipolar), and organizational pattern (hegemonic order, bipolar blocs, coalition, networked, anarchic). Finally, we emphasize the need to distinguish security architecture clearly from the classical international system and call for further empirical research across regions and interdisciplinary engagement with international relations theory.

Słowa kluczowe: architektura bezpieczeństwa, system międzynarodowy, ład międzynarodowy, geopolityka,

Key words: security architecture, international system, international order, geopolitics